

Michael Linton

DE EKONOMISKA FÖRUTSÄTTNINGARNA FÖR DROTTNING MARGARETAS POLITISKA PROGRAM

1. Metod och källor

För den vetenskapliga forskning, som sysslar med den ekonomiska bakgrunden till den politiska utvecklingen i Norden under medeltiden, utgör *Erik Lönnroths* epokgörande arbete *Statsmakt och statsfinans i det medeltida Sverige* idégrundlaget och den metodiska utgångspunkten vid behandlandet av källmaterialet. *Lönnroth* konstaterar inledningsvis, att det är ofrånkomligt, att ekonomiska förhållanden spelat en avgörande roll för medeltidens politiska händelser.¹ Utan en analys av de statliga finanserna kan man inte förstå maktkampen mellan kungamakt, kyrka och världslig aristokrati eller få perspektiv över den tyska invandringen till Norden och dess betydelse för den politiska utvecklingen eller striderna mellan de olika adelsfraktionerna under den tid som föregick kalmarunionen. ”Frågan om inre maktbalans och politiskt system i Sverige under 1300-talet blir således i yttersta hand en fråga av finansiell natur.”²

De nordiska rikena uppvisar under 1300-talet en i många avseenden parallell utveckling. För dem alla har det varit en period av yttre stagnation och tillbakagång. Det norska nordsjöväldet begränsades och Norge var på tillbakagång som handelsmakt. Danmark upplöstes i århundradets början i pantlän, tillhöriga nordtyska och holstenska furstar och stormän. I Sverige kämpade Magnus Eriksson med stora ekonomiska svårigheter, tvingades till förpantningar och en omfattande låntagning, bl.a. hos påven. Landet splittrades i pantlän och marken förbereddes för den mecklenburgska invasionen. Det fanns ingen möjlighet för kronan att klara av den finansiella krisen, då slottslänen gav underskott. Underhållet av de dyrbara riddarhärarna och de fasta slotten blev en allt för tung belastning för de nordiska länderna. Sveriges primitiva ekonomiska struktur kunde inte bära upp den nya militära teknik, som utvecklats ute i Europa: de tungt rustade och beridna yrkestrupperna, förlagda i garnison på fasta slott. Slottslärens framväxande har, konstaterar *Lönnroth*, mer än något annat bidragit till den gamla svenska statsorganisationens upplösning.³

¹ *Lönnroth*, op.cit., s. 5 ff.

² *Lönnroth*, s. 139.

³ *Lönnroth*, s. 152 ff.

Pantlänssystemet under den mecklenburgska perioden syntes hota den svenska staten med feodal upplösning såsom hade varit fallet med den danska under den kungalösa tiden 1319—1340. Valdemar Atterdag lyckades emellertid återförena det danska riket. Hans dotter Margareta vände utvecklingen i Sverige och skapade efter det mecklenburgska kungadömetns finansiella kris en stark kungamakt. Bilden av det unionella enväldets svenska finansförvaltning tecknar sig i tydliga konturer. Kungadömet fick ett fast grepp om länen och lade dem direkt under sin förvaltning för att tillgodogöra sig ett finansiellt överskott. Unionskungadömet lyckades göra den svenska länsförvaltningen vinstgivande och skapade resurser för en fast maktutövning.⁴

I min avhandling om drottning Margareta har jag i ett kapitel utförligt behandlat de ekonomiska förutsättningarna för drottningens politiska program. Trots att avhandlingen främst är en studie i kalmarunionens förhistoria, har jag undersökt hela perioden fram till drottningens död år 1412 för att få perspektiv på den finansiella utvecklingen i stort som bakgrund till kungadömetns maktutveckling och utrikespolitik.⁵ Beata Losman har dels i *Historisk Tidskrift* (1972: 1), dels i föreliggande tidskrift synnerligen skarpt kritiserat resultatet av mina forskningar, vilka klarlägger, att bakgrunden till drottningens politiska framgångar varit av finansiell natur: en god ekonomi har möjliggjort hennes politiska handlande.

Icke med ett ord nämner Losman den syntes, som Lönnroth genom sin analys av det bevarade källmaterialet kommit fram till eller hans grunduppfattning om samspelet mellan politiska målsättningar och ekonomiska resurser. Losmans undersökning har givit följande huvudresultat: av politiska skäl har Margareta gjort enorma utbetalningar till utlandet såsom Tyska Orden, Bajern och Sönderjylland. Trots detta har hela hennes regeringstid präglats av ständig penningbrist. Den danska kronans finanser har varit i dåligt skick under drottningens hela regeringstid. Endast under de två sista åren, 1410—1412, har en viss förbättring inträtt, men skuldfri har Margareta aldrig blivit. Drottningen har varit en växelryttarinna som endast tack vare ”enastående” hjälp från roskildebiskopen Peder Jensen Lodehat lyckats klara de finansiella kriserna. Trots sin dåliga ekonomi gjorde drottningen stora politiska vinster — i synnerhet utrikespolitiska. Bakgrunden till det har — enligt Losman — varit en kombination av diplomatisk förmåga och redobogenhet att betala sina skulder.⁶

Utan blick för de stora linjerna i utvecklingen och utan helhetssyn på materialet ställer Losman aldrig några fruktbara och konstruktiva frågor till källorna. Huvudproblemen kvarstår därför oförklarade.

⁴ *Lönnroth*, s. 172 ff.

⁵ *Linton, M.*, Drottning Margareta — fullmäktig fru och rätt husbonde. Studier i kalmarunionens förhistoria. Århus 1971 s. 106 ff.

⁶ *Losman, B.*, *Historisk Tidskrift* 1972: 1, s. 80 ff, *Scandia* 38: 1, s. 26 ff.

Det vi skall förklara är följande: hur kan drottning Margareta genomföra sin nordiska politik före och efter unionsmötet i Kalmar? Hennes väg till makten över de tre nordiska rikena går i stort sett via följande milstolpar. Vid hennes trontillträde på hösten 1375 innehar hansestäderna hela det västliga Skåne och större delen av intäkterna från skånemarknaden. De tio första åren av hennes regeringstid är en relativt händelselös period, under vilken Danmark inte tager några större utrikespolitiska initiativ. Efter återförvärvet av Skåne år 1385 går utvecklingen snabbt. Uppgörelsen med de holstenska grevarna om Sönderjylland 1386, genomförandet av Erik av Pommerns erkännande som tronföljare i Norge och Danmark, erövringen av Sverige, bekämpandet av vitalianerna, freden på Lindholmen, kungakroningen i Kalmar och förvärvet av Stockholm. Efter år 1400 kan drottningen etablera kontakt med England för en uppgörelse om giftermål mellan kung Erik och Henrik IV:s dotter Philippa, utrusta en flotta och en här, som försöker en ockupation av Gotland, senare inköpa ön för 9.000 engelska nobler, kontraktera en hemgift på 40.000 rhenska gyllen för Eriks syster Katarina och påbörja ett krig i avsikt att lägga hela Sönderjylland under Danmark.

Den fråga vi skall besvara är synnerligen enkel: har dessa politiska strävanden och framgångar varit betingade av en god eller en dålig ekonomi?

För att närmare kunna belysa drottning Margaretas ekonomiska villkor har jag analyserat ett omfattande källmaterial såsom kvitton från de kungliga arkiven jämte arkivregistraturer och diplom innehållande ekonomiska uppgörelser såsom lån, pantsättning, godsköp och donationer. Det är första gången en systematisk genomgång av detta material blir företagen. Källmaterialet är omfångsrikt och svårstrukturerat. I min avhandling har jag påpekat de svårigheter, som är förknippade med en analys av det disparata materialet och att det inte går att få fram ett siffermaterial, som kan utgöra grunden för några statistiska beräkningar. Försök i den riktningen skulle endast leda till, att man pressar källmaterialet utöver det möjliga. En sak kan man emellertid göra: samla in materialet, insätta dokumenten i deras kronologiska sammanhang, försöka fixera beloppens storlek och se varifrån pengarna kommer och vart de tar vägen i varje enskilt fall.⁷

Vi kan givetvis inte avgöra, om det bevarade källmaterialet är representativt. Vissa ting kan emellertid indicera en relativt hög representativitet i detta fall. Dels kan vi av själva aktmaterialet draga den slutsatsen, att Margareta varit ytterligt noggrann med att bevara de dokument, som garanterade hennes maktutövning, dels har vi hennes egna ord på, att hon varit synnerligen mån om kungahusets arkiverade handlingar. I sin instruktion till Erik av Pommern inför dennes resa till Norge år 1405, framhåller hon följande:⁸

Item vpa Akershws er eet fadebwr, oc ther wt j ligge gamlæ konungxbreff, rækenscap oc

⁷ *Linton*, s. 113 f.

⁸ Norges Gamle Love II: 1, nr 37 §10. *Linton*, s. 290.

registræ vm konungens jordher oc anner styckæ; första han hauer anamet huset, at han tha kræfuer thettæ (for)scr. fadewr aff her Amund, oc at han (hauer) ther fleræ gothæ mæn nær oc later sit jncigle sætte ther foræ . . .

Ett rikt källmaterial föreligger alltså. Det är forskarens uppgift att sökat utnyttja det och därur utvinna vetenskapliga resultat, som kan ligga till grund för en värdering i stort av drottning Margaretas finansiella ställning. Mina huvudresultat var följande. De första tio åren av drottningens regeringstid, 1375—1385, är en lågkonjunktur för kungamakten. Efter förvärvet av skånemarknaden sker en markant förbättring av drottningens finansiella resurser och under åren efter sekelskiftet 1400 stabiliseras och förbättras hennes ekonomiska ställning. Man kan följa denna utveckling genom att studera Margaretas skuldämorteringar och utbetalningar parallellt med hennes godsdonationer till kyrkliga institutioner i Norden.⁹ Drottningen och hennes män, främst Peder Jensen Lodehat, torde under årens lopp företagit fler utbetalningar än de bevarade kvittona visar. De belopp man kan få fram ur dokumentmaterialet är alltså att betrakta som minimisummor. Dessa siffror har jag systematiserat i tabellform för att man lättare skall få en överblick över drottning Margaretas finansiella status i stort.¹⁰

På några få punkter har Losman lämnat viktiga bidrag till forskningen och kunnat komplettera min bild av de finansiella förutsättningarna för drottning Margaretas politiska program. Losman har visat, att unionsdrottningen i högre grad än vad jag gjort gällande ärvde sina skulder från Valdemar Atterdag. Under perioden 1375—1385 har drottningen alltså inte i den utsträckning som jag antagit själv åsamkat staten större skulder. Vidare har Losman på ett förtjänstfullt sätt utrett vissa av den danska kronans kreditorers verksamhet, framför allt gäller detta den holstenske stormannen Benedikt Ahlefeldt, som opportunistiskt spelat ett högt spel mellan danskar och mecklenburgare i striden om den danska kungatronen. Dessutom har Losman pekat på den viktiga detaljen, att flera av de summor, som jag upptagit som skuldämorteringar, i själva verket torde ha varit rena avskrivningar.¹¹

Att jag nu tar till orda igen beror på, att Losman trots de anförda riktiga iakttagelserna icke har kunnat bilda sig en vetenskapligt försvarlig bild av det viktigaste, nämligen en samlad överblick över kungamakten finansiella kapacitet i ett större perspektiv. Hon har inte heller lyckats ge en för i Lönnroths tankegångar insatta forskare begriplig bild av den ekonomiska och politiska utvecklingen i stort. När det gäller detaljerna är Losmans argumentering ofta ologisk och inkonsekvent. Även hon synes ha gått vilse i det omfångsrika materialet.

⁹ Linton, s. 113 ff.

¹⁰ Linton, s. 313 ff.

¹¹ Losman i Scandia, s. 31 ff. Hänvisningarna till Losman i det följande gäller hennes Scandia-uppsats.

2. Margaretas ekonomiska ställning fram till kalmarunionen 1397

Redan Losmans analys av drottning Margaretas första stora ekonomiska transaktion är märklig. Det gäller uppgörelsen med hertig Erik av Sachsen-Lauenburg, som innebar att hertigen mot 5.500 lybeckermark överlät de tre slotten Laholm, Falkenberg och Oppensten till drottningen. Det var ingen lysande affär för drottning Margareta, konstaterar Losman. Men drottningen får ju härigenom kontroll över tre viktiga gränsfästningar, som så att säga kom att utgöra första etappen i erövringen av Sverige. De 4.500 lybeckermark, som drottningen genom att avstå en sjättedel av Skånetullen under ett visst antal år för att täcka huvuddelen av köpesumman, kan jämte kontantbetalningen på 1.000 lybeckermark inte anses för ett orimligt belopp. Drottningen förpantade vid samma tid slottet i Holbæk för 400 mark till Henning Podebusk. Denna summa är mycket förmånlig, säger Losman. Då kan inte uppgörelsen med hertigen av Sachsen ha varit dyrköpt. Den andra delen av uppgörelsen med hertigen innebar, att han skulle få ytterligare 1.000 lybeckermark i händelse av krig, då hertigen skulle ställa 60 beväpnade män till drottningens förfogande i Tyskland.¹ Om detta säger Losman, att Margareta fick betala dyrt för ett militärt stöd, som hon aldrig behövde utnyttja.² Men eftersom Margareta inte utnyttjar stödet, behöver hon ju heller inte betala för det.

Med uppgörelsen vinner Margareta ur utrikespolitisk synvinkel tre synnerligen viktiga fästningar och ett för framtiden gott förhållande till hertigen av Sachsen-Lauenburg, en fortsättning av Valdemar Atterdags politik. Hertigdömet hade en central strategisk placering vid Elbe och låg från dansk synvinkel i ryggen på både Holsten och Mecklenburg. För Valdemar Atterdag har det, som Sven Tägil visat, varit av synnerligen stor betydelse att ha goda förbindelser med de stater och furstendömen, som låg söder om hansestäderna och småstaterna vid Östersjöns södra kust.³

Inte bara politiskt vann Margareta en omedelbar fördel, även ekonomiskt synes uppgörelsen ha varit förmånlig för drottningen: hon överlämnar under den tid hansestäderna förvaltar skånemarknaden en sjättedel av intäkterna därifrån. Hon kan alltså ekonomiskt utnyttja just den del av tullen, som Valdemar Atterdag genom sin skickliga förhandlingstaktik, då han undviker att sätta det stora rikssigillet under fredstraktaten från stralsundsförhandlingarna, utverkat för Danmarks räkning.⁴ Hertigen å sin sida överlåter genast indivandet av de 4.500, som skulle tagas av skånetullen, till några borgare i Lübeck, vilka påtager sig skulden mot säkerhet i skåneintäkterna.⁵

¹ Schleswig-Holstein-Lauenburgische Urkundensammlung II, nr 250. Skive slott och län pantsattes för 5.000 lybeckermark år 1407, Linton, s. 121.

² *Losman*, s. 30.

³ *Tägil, S.*, Valdemar Atterdag och Europa, Lund 1962, s. 354 ff.

⁴ *Linton*, s. 33.

⁵ Urkundenbuch der Stadt Lübeck IV, s. 364 ff.

Uppgårelsen med hertig Erik av Sachsen-Lauenburg år 1376 visar, att Margareta redan från början vetat att tillgodogöra sig de kapitalresurser, som låg i den skånska sillmarknaden. Det har tagit minst fem år — med 900 lybeckermark per år eller en lägre summa under ett större antal år — för hertigens lybska kreditorer att inkräva beloppet. Det är första gången Margareta tar skåneintäkterna i bruk för utrikespolitiska syften.⁶

I min avhandling har jag pekat på skåneinkomsterna som den stora tillgången för den danska kronan utan vilken det inte torde varit möjligt att redan i slutet av 1380-talet driva en aktiv utrikespolitik och senare genomföra kalmarunionen. Losman hävdar, att denna viktiga inkomst inte stod till Margaretas förfogande under långa perioder, dvs. åren 1375—1384, 1392—1394 och 1399—1407.⁷ Losman har inte förstått den danska statens handhavande av skåneintäkterna. Drottning Margareta har uppenbarligen vid flera tillfällen föredragit att arrendera ut skånemarknaden till statens kreditorer. Dessa har å sin sida betraktat inkomsterna från Skåne som så säkra, att de tagit dem som kaution för ytterligt stora belopp. Vi ser det i fallet hertigen av Sachsen-Lauenburg, riddaren Magnus von Alen och roskildebiskopen Peder Jensen Lodehat. Kronan har haft fördelen att kunna göra omedelbara politiska vinster och arrendatorerna möjligheten att inkräva större belopp än kautionen gällde.

Som exempel på drottningens dåliga ekonomi och oförmåga att avbetala större skulder i mitten av 1390-talet, anför Losman en tvist mellan hansestäderna och kungahuset. Hanseatiska köpmän framförde vid tillfället — år 1394 — krav på inte mindre än 60.024 engelska nobler. Losman övar ingen som helst källkritik vid analysen av det protokoll, som refererar diskussionerna i ärendet mellan köpmännen och Margareta. Losman diskuterar inte ens mitt resultat utifrån den källkritiska metod, jag använt vid analysen, utan godtager helt enkelt drottningens svar för god vara och accepterar kritiklöst de uppgifter Margareta framförde vid förhandlingarna.⁸

Som Erslev framhållit och jag ytterligare underbyggt, har det varit realiteter bakom de hanseatiska köpmännens anklagelser mot drottningen för att ha stått

⁶ I slutet av Margaretas regering är den danska statens finanser så goda, att drottningen kan låna det sachsen-lauenburgska hertighuset 3.000 lybeckermark mot att detta pantsätter Åbenrå slott och län jämte en årlig ränta från staden Flensburg. Om sistnämnda transaktion, från år 1411, säger Losman, att den varit mycket förmånlig för drottningen och påstår vidare, att Margaretas ränteutgifter skulle ha kunnat stämplas som ocker. Hur Losman kan anklaga drottningen för detta utan att närmare fixera räntesatsens storlek är gåtfullt. Vi kan se att hon får 6 %, 200 mark, av lånesumman genom tullen från Flensburg, men vi vet inte hur mycket hon ytterligare får för Åbenrå. Lika svärförståeligt är hur Losman kan inplacera denna karaktäristik i sin allmänna margareta-uppfattning. Affären från år 1411 visar, som det övriga källmaterialet, att drottningen mot slutet av sin regering disponerat över stora kontanter. Om förhandlingarna se *Losman*, s. 31, jfr s. 56.

⁷ *Losman*, s. 39.

⁸ *Losman*, s. 38.

bakom sjöröveriet i öresundsområdet och i farvattnen söder om Fyn. De hanseatiska rederiernas förespråkare har vid hansedagarna framfört ständiga krav om ersättning för förluster i de danska farvattnen under den tid, då hansestäderna förvaltade skånemarknaden. Hansestädernas inbördes brevväxling kompletterar bilden. En stor del av förhandlingarna på hansedagarna åtgår till förhandlingar om ersättningskraven och sjöröveriets bekämpande.⁹ Även om vi naturligtvis måste ta siffrorna med en nypa salt, har det rört sig om betydande förluster från hanseatisk sida. Men som alltid vid förhandlingarna med de hanseatiska köpmännen gör Margareta här en undanmanöver och lyckas reducera beloppens storlek.

Förhandlingarna mellan henne och de hanseatiska förhandlarna skall ses som ett exempel på drottningens förhandlingskonst. De säger absolut ingenting om, att den danska kronan under denna tid hade brist på kontanter.

Det är ävenledes ur metodisk synvinkel mindre lyckat, då Losman använder Margaretas underhandlingar med hansestäderna för att exemplifiera sin mening om drottningens finansiella ställning i slutet av 1390-talet.¹⁰ I min avhandling har jag analyserat dokumentmaterialet från förhandlingarna på Lindholmen sommaren 1395 och det hanseatiska aktmaterialet från åren 1395—1398, då hansestäderna förvaltade staden Stockholm. Fredstraktaterna från lindholmenförhandlingarna och särskilt beseglingsproceduren företer så många märkliga drag, att de måste betraktas som en förhållningsmanöver från Margaretas sida i avsikt att vinna politiska fördelar. Då de hanseatiska sändebuden enligt avtal med drottningen på sensommaren 1395 kommer till Helsingborg för att få fredstraktaten utlämnad, är denna från nordisk sida inte ens besegrad till hälften. För att inte alla förhandlingarna skall vara förgäves, godtar de hanseatiska ambassadörerna den icke fullständigt besegrade akten mot ett löfte om, att en korrekt sigillerad akt skall överbringas till Lübeck. Någon sådan utlämnas dock aldrig.¹¹

Senare gör Margareta allt vad hon kan för att försvåra de hanseatiska städernas förvaltande av Stockholm, bl.a. genom kontakter med vissa sjörövare, påtryckningar genom Magnus von Alen och Sten Bengtsson (Bielke) och genom ett fördröjande av utbetalningarna till stadens underhåll.¹² Hövitsmannen på Stockholms slott, Albert Russe, klagar i brev över att drottningen trots upprepade krav ligger efter med betalningarna.¹³ Då Stockholm överlämnas till drottningen, är hon fortfarande skyldig pengar till stadens underhåll.¹⁴

⁹ Linton, s. 78 ff. *Hanserecesse* IV, s. VI ff.

¹⁰ Losman, s. 38 f.

¹¹ *Hanserecesse* IV, nr 298, Linton, s. 229.

¹² *Hanserecesse* IV, nr 292, 296, 310, 334, 337, 344, 349—379, 410.

¹³ *Hanserecesse* IV, nr 429 ”Item wisset, das de koniginne das gelt noch nicht gar bezahlt hot, und wir sint noch czu achtir 1.500 mark von der summa. Wir haben ufte iczunt boten und brive gesant, ys hot uns nicht geholfen”.

¹⁴ *Hanserecesse* IV, nr 559.

Margaretas evidenta olust att offra pengar på Stockholm under den tid hanseatiska hövitsmän satt på Stockholms slott bör ses i sammanhang med hennes politiska program och inte som exempel på att kungahuset varit så fattigt vid denna tid, att det inte har kunnat göra några utbetalningar. Ur källmaterial av denna typ kan man inte draga slutsatser, som är menade att vara en länk i kedjan för att bevisa konklusionen, att "Margareta kämpade med ekonomiska svårigheter under större delen av sin regering".¹⁵ För att belysa Margaretas finansiella ställning, skall man använda ett därtill väl ägnat material, nämligen de kvitton som finns bevarade från dessa år. De visar, att drottningen kunnat göra utbetalningar som vida överstigit de summor, som hon så småningom förmåddes att utbetala till Danzig för underhållet av Stockholm.¹⁶

Losman konstaterar i sin sammanfattning, att kalmarunionens skapare synes ha varit ämne till en växelryttarinna.¹⁷ Det är resultatet av en feltolkning av de korttidslån, som kronan upptog vid olika tillfällen. Om dessa säger Losman, att de var en för kronan bättre kreditform, då dessa lån gavs på högst ett år och utan ränta.¹⁸ Vi skall se litet närmare på dessa korttidslån.

År 1390 övertager Margareta de tre slotten Kalmar, Sölvesborg och Ravensborg från de mecklenburgska riddarna bröderna von Vitzen, som kommit till Sverige med kung Albrecht. För att kunna göra detta, lånar hon köpesumman, 3.000 lödiga mark av Albert Kalenberg, som den 23 augusti betalar ut denna summa. Redan inom ett halvår, den 13 januari 1391, kvitterar Kalenberg Margareta för beloppet.¹⁹ Det visar alltså att kronan här realiter gjort en utbetalning på 3.000 lödiga mark och att dessa pengar måste upptagas bland hennes utbetalningar, en utbetalning som är typisk för hennes starkare position efter 1385.

Margareta upptager i slutet av sin regering en hel del korttidslån, främst i förbindelse med sin infiltrering i Sönderjylland. Hon lånar således 1.000 lybeckermark av biskop Johan Skondelev år 1405 och betalar dem tillbaka året därpå.²⁰ År 1407 betalade slesvigbiskopen ut ytterligare 2.000 lybeckermark, som han dock mycket snart fick tillbaka.²¹

Dessa korttidslån skall inte uppfattas som växlar, som Margareta tagit år efter år för att klara en besvärlig ekonomisk situation. De har samtliga — precis som det från Albert Kalenberg — varit lån, som drottning Margareta upptagit för att i vissa områden kunna genomföra sin politik och tillskansa sig viktiga strate-

¹⁵ *Losman*, s. 39.

¹⁶ *Linton*, s. 315. Benedikt Ahlefeldt får således 7.900 lybeckermark år 1398, Henneke Limbek 2.000.

¹⁷ *Losman*, s. 57.

¹⁸ *Losman*, s. 28.

¹⁹ Rep.Dan. nr 3759, 3785.

²⁰ *Diplomatarium Flensburgense I*, nr 44, *Losman*, s. 49.

²¹ Rep.Dan. nr 4937, *Losman*, s. 49.

giska positioner.²² Redan det faktum, att det varit fråga om korttidslån, visar kronans finansiellt goda ställning.

Losman har vidare sammankopplat drottning Margaretas verksamhet som ”växelryttarinna” med hennes överflyttande av panter till lojala ämbetsmän och biskopar. Drottningen har kunnat köpa ut vissa invandrade släkter, som var politiskt misstänkta, ur Danmark. Detta sker just under åren efter övertagandet av skånemarknaden. I samband med Olafs död kan man skönja en utrensning av vissa slottshövitsmän.²³ Den tidigare mäktiga familjen Molkte, som under Valdemars tid innehåft de förnämsta ämbetena och under Olafs tid fungerat som slottshövitsmän, köpes ut och mister sina gods, som överlämnas till mer pålitliga element.²⁴ Familjen Molkte hade släktförbindelser med de mecklenburgska riddarna von Vitzen i Sverige. Vi har sett hur Margareta betalar ut stora summor till holstenska stormän under samma tid. För henne har det varit synnerligen viktigt att inte förbli i skuld hos t.ex. Benedikt Ahlefeldt, vars förfäder spelat en viktig inrikespolitisk roll under Valdemar Atterdag.²⁵

Dessa transaktioner har ingenting med växelrytteri att göra. De visar, att kungamakten redan i slutet av 1380-talet varit tillräckligt ekonomiskt stark för att kunna utnyttja kronans tillgångar till att driva en bestämd politik i syfte att stärka sin makt.

Sammanfattningsvis kan vi alltså konstatera, att drottning Margareta mycket snart efter återförvärvet av skånemarknaden kan påbörja avbetalandet av Valdemar Atterdags och egna skulder i mindre skala. I början rör det sig om små belopp, men redan 1388 kan drottningen betala 3.000 lybeckermark till greve Adolf av Plön för inlösningsen av Haderslev.²⁶ Under åren fram till 1390 företages ytterligare utbetalningar samtidigt med att drottningen rustar för krig mot Sverige och driver mecklenburgarna på reträtt. Efter erövringen av Sverige sker en naturlig nedgång i drottningens möjligheter att betala sina skulder och hon tvingas år 1391 till pantsättningen av Løkkesholm för 10.000 lödiga mark.²⁷ Hon betalar dock samma år 3.000 lybeckermark för Kalmar, Sölvesborg och Ravensborg jämte andra summor.²⁸

²² Ett enda större korttidslån upptog det danska kungahuset under senare delen av Margaretas regeringstid, då Erik av Pommern av domkyrkan i Århus lånade 4.000 lybeckermark år 1407, men redan följande år kunde man återbetala detta lån. Det var alltså inte någon växel som förföll. Kungahuset har haft användning för en stor summa kontanter för att omgående kunna betala Tyska Orden lösensumman för Gotland, men är så kapitalstarkt, att det endast behöver ett korttidslån. Lånet är typiskt för den ekonomiska säkerhet kungahuset har efter år 1405. *Molbeck & Petersen* nr 227, *Linton*, s. 152.

²³ *Losman*, s. 57.

²⁴ *Losman*, s. 34.

²⁵ *Ulsig, E.*, *Danske Adelsgodser i Middelalderen*, København 1968, s. 178 ff, *Linton*, s. 189 ff.

²⁶ SHLU II nr 277, 279.

²⁷ *Suhm, F.*, *Historie af Danmark XIV*, s. 658.

²⁸ *Linton*, s. 315.

Åren 1392—1395 är mer kritiska. Då har drottningen tydligen inte haft så mycket pengar i statskassan på grund av de oroliga förhållandena i Sverige och kampen mot mecklenburgarna. Under viss tid bojkottar hansestäderna skånefisket, vilket ledde till ett allvarligt avbräck i statsintäkterna.²⁹ Erfarenheterna från dessa år torde ha utgjort bakgrund för de stora reduktionsbesluten i Danmark och Sverige under år 1396.

Lindholmenfreden 1395 innebär en vändpunkt. Läget kring skåneområdet stabiliseras och fram till unionsmötet 1397 kan drottningen göra ytterligare avbetalningar främst till holstenska kreditorer. Åren 1397—1399 förbättrar den ekonomiska stabilitet i finanserna som vi kan iakttaga efter år 1400.

3. Drottning Margaretas finansiella resurser efter genomförandet av kalmarunionen

I min avhandling har jag konstaterat, att drottning Margareta och den danska staten efter kalmarmötet 1397 och i synnerhet efter år 1400, då unionen hade stabiliserat sig, Stockholm återgått till Sverige och vitalianernas härjningar i Östersjön begränsats, eftersom tiden gick fick en allt säkrare ekonomisk position. Denna ekonomiska stabilitet förbättras under åren fram till drottningens död. Särskilt har de allra sista åren av drottningens regeringstid präglats av ett synnerligen stort budgetöverskott, som tillåtit stora kontantdonationer till kyrkan och lån till utlandet.¹

Den finansiella säkerhet, drottningen hade bakom sig under dessa senare regeringsår, gjorde det möjligt att för henne att utöver förvaltandet av de tre nordiska rikena uppställa nya politiska mål och realisera gamla planer. De fyra största och ekonomiskt mest krävande engagemangen var följande:

- A. Förlovning och giftermål mellan Erik av Pommern och den engelske kungen Henrik IV:s dotter Philippa
- B. Förvärvet av Gotland
- C. Bortgiftandet av Eriks syster Katarina
- D. En aktion mot Holsten för att fullfölja Valdemar Atterdags planer och inkorporera större eller mindre delar av Sönderjylland med det danska riket

Samtliga dessa projekt, som alla givetvis krävt lång förtidsplanering, har krävt stort rörligt kapital och kapitalreserver. De viktigaste kapitelreserverna låg i de gods man kunde förpanta och de medel de kyrkliga institutionerna kunde ställa till disposition. Trots att skånetullen var utarrenderad till roskildebiskopen Peder

²⁹ *Linton*, s. 122.

¹ *Linton*, s. 123 ff.

Jensen Lodehat kunde Margareta under 1400-talets allra första år planlägga utrikespolitiska program, om vilka hon visste, att de var förenade med stora omkostnader.

A. Eriks giftermål med Philippa

Ganska snart efter genomförandet av kalmarunionen torde Margareta fattat beslut om att föreslå en giftermålsallians med England. Även om hon därmed inte syftade till upprättandet av ett nordsjöväld, var alliansplanerna ett led i syftet att stärka det danska kungahusets makt och inflytande. Det har varit ett storpolitiskt utspel, som verkligen krävt ekonomisk planläggning på längre sikt. En beskickning till England, värdskapet för de väntade engelska ambassadörerna, ett ståndsmässigt mottagande av den förnäma bruden och ett furstligt bröllop i Lund eller Köpenhamn är icke att betrakta som små utgifter för ett furstehus, som har haft den politiska ambitionen att låta den i Kalmar krönta härskaren över de tre nordiska rikena gifta sig med en prinsessa tillhörande ett av de stora furstehusen i Västeuropa. Samtidigt planlade drottning Margareta ett äktenskap mellan Eriks syster Katarina och prinsen av Wales, sedermera Henrik V, en lysande utsikt för hertigdottern från Pommern. Genom denna allians kunde det engelska kungahuset genom Katarina näst efter Eriks eventuella barn i giftermålet med Philippa bliva närmaste arvingar till anspråken på de tre nordiska kronorna. Projektet torde ha planlagts redan under åren 1400—01, då det danska hovet på sommaren 1402 kan mottaga en engelsk ambassad, som sänts till Danmark för att grundligt undersöka förutsättningarna för giftermålet. Den engelska beskickningen uppehöll sig länge i landet för att skaffa sig ingående informationer om arvsrätten till de nordiska kungatronerna.²

Den engelske kronprinsen Henrik accepterade planerna på en giftermålsallians med den danska prinsessan den 8 maj 1402.³ Hur stor den hemgift, som Margareta vid denna tid beräknat avsätta för Katarinas räkning, om giftermålet blivit en realitet, vet vi inte. Men vi kan konstatera, att drottningen under åren 1401—02 icke stått främmande för tanken att utbetala ett belopp av den storleksordning, att det kunnat tillfredsställa huset Lancaster. Summan torde knappast ha understigit de 40.000 rhenska gyllen, som senare erbjöds hertig Johan av Bayern och hans fader kung Ruprecht av huset Wittelsbach. Margareta måste ha räknat med att inom förhållandevis kort tid kunna ställa beloppet till det engelska kungahusets disposition.

Kontakterna mellan Norden och England visar, att det danska kungahuset kort efter år 1400 vågat påtaga sig ekonomiska engagemang av icke ringa omfattning.

² Lönnroth, E., Sverige och Kalmarunionen 1397—1457, Göteborg 1934, s. 29 ff.

³ Dictionary of National Biography IX, London 1908, *Henry V*, s. 495.

B. Förvärvet av Gotland

Tyska Orden ockuperade Gotland år 1398. Enligt en tre år senare författad relation, utfärdad av högmästaren Konrad von Jungingen, som ledde invasionen av ön, deltog inte mindre än 84 fartyg i aktionen. De medförde en styrka på 4.000 beväpnade män och 400 hästar. Därjämte ingick kanoner och belägringsmaskiner för angreppet mot Visbys stadsmur i utrustningen. Då erövringen var fullbordad, kvarlämnades en ockupationsstyrka på 200 man jämte 100 hästar.⁴

År 1403 sände Margareta sina trupper mot Gotland för att besätta ön. Hur stor flotta och truppinsats Margareta och hennes generaler räknade med för att slå ut Tyska Ordens styrkor vet vi inte. Orden disponerade över en välutrustad yrkesarmé och Margareta bör ha varit väl medveten om, att ett krigsföretag som detta krävt stora investeringar i krigsskepp, transportfartyg, trupper och belägringsmaskiner.

Drottning Margareta hade givit högmästaren ultimatum till den 11 november, dagen därpå igångsattes anfallet mot Gotland under ledning av Algot Magnusson (Sture). Drottningen har inte skytt några kostnader för att realisera företaget, därom vittna utbetalningarna till de pommerska trupper, som deltog i operationen.⁵ Striderna böljade fram och tillbaka på ön under hela vintern. Danskarna uppförde fem befästa stödjepunkter på Gotlands fastland, främst med tanke på belägringen av Visby, som enligt minoriterdiariet påbörjades den 25 januari 1404.⁶ Den undsättningsexpedition, som Tyska Orden utrustade för att förstärka försvaret av Gotland, har enligt preussiska uppgifter och räkenskaper krävt stora ekonomiska uppoffringar.⁷

Förutom försvaret av ön satsade Orden på ett överraskande anfall mot drottningens flotta i Kalmarsund. Enligt en preussisk krönikör, *Annalista Torunensis*, erövrade ordensflottan inte mindre än 100 av drottningens skepp och brände 60. En annan preussisk källa uppskattar drottningens förluster under hela kriget till 200 skepp.⁸ Först då det av danskarna uppförda fästet vid Slite tvingades till kapitulation, slöt parterna vapenvila på försommaren 1404. Margareta övergick därefter till fredsförhandlingar med Ordens representanter. Krigsföretaget mot Gotland kan inte bagatelliseras, det har krävt stor insats av kapital.

Då kriget misslyckas, övergår drottningen till underhandlingar med inblandade

⁴ *Hanserecesse* IV, nr 438. (Parteischrift des Hochmeisters, enthaltend die Verteidigung seines Rechtes auf Gotland.) Om ockupationsstyrkan se *Hanserecesse* IV, nr 437.

⁵ *Eimer*, B., Gotland unter dem Deutschen Orden und die Komturei Schweden zu Årsta, Innsbruck 1966, s. 206.

⁶ *Scriptores rerum Svecicarum medii ævi* I, s. 35.

⁷ *Eimer*, s. 218 f.

⁸ Siffrorna måste givetvis tagas med reservationer, man kan jämföra med utrustandet av fredsskeppen i Öresund. Det kostade omkring 5.000 lybeckermärk per år att utrusta ett fredsskepp, som låg ute i ett år. *Hanserecesse* II, nr 171, III, nr 124.

parter. Genom en uppgörelse med Albrecht av Mecklenburg får hon möjlighet att inköpa Gotland av Tyska Orden. Av brev till och från högmästaren framgår, att avtal träffats mellan parterna och att Margareta lovat ersätta Albrecht för förlusten av Gotland med en viss summa penningar. Ett antal nordiska stormän, tillhörande Margaretas närmaste omgivning, garanterar den mecklenburgske fursten en ersättning på 8.000 plus 5.000 lybeckermark.⁹ Även om det inte är drottningen själv som utbetalar beloppet, visar uppgörelsen dock, att detta är kapital, som Margareta kunnat frigöra för genomförandet av ett utrikespolitiskt program. Senare utbetalar kungahuset de 9.000 engelska noblerna till Tyska Orden.

C. *Bortgiftandet av Eriks syster Katarina*

På hösten 1406 förelåg ett giftermålskontrakt mellan kung Ruprecht och hans son hertig Johan av Bayern å ena sidan och kung Erik och Katarina å den andra sidan, enligt vilket Katarina skulle medföra en hemgift på inte mindre än 40.000 rhenska gyllen. Överenskommelsen har givetvis föregåtts av förhandlingar, eftersom den romerske konungens representanter vid denna tidpunkt infann sig för att skriva det slutgiltiga kontraktet. Under åren 1401—1406 har den danska kronan varit inställd på utbetalandet av en stor hemgift i syfte att stärka sina politiska förbindelser på kontinenten. Losman har inte haft klart för sig, att det här har rört sig om en betydande penningssumma. Den har av mig beräknats motsvara 87.500 lybeckermark.¹⁰ Om vi antar, att den årliga intäkten från skånemarknaden omkring år 1400 varit 5.000 lybeckermark, skulle det tagit hertigen mer än 17 år att inkräva summan, om skånetullen hade utarrenderats till honom.

Losman konstaterar kategoriskt: ”Med tiden blev det allt svårare att få Margareta att betala skulder, om det inte var politiskt nödvändigt.”¹¹ Man frågar sig verkligen om det år 1406 var politiskt nödvändigt att sätta sig i skuld på 40.000 rhenska gyllen. Den investering, som Margareta här gjorde var politiskt önskvärd men inte nödvändig. Summans storlek vittnar ensamt om den danska kronans ekonomiskt sett starka ställning efter år 1400. Den är i varje fall icke ett bevis för den av Losman hävdade ständiga penningbrist, som skulle ha utmärkt Margaretas hela regeringstid. Hade man känt trycket av en sådan, torde projektet fått falla och Katarina av Pommern bortgifts med någon nordtysk furste, som hållit till godo med en mindre penningssumma.

D. *Aktionen mot Sønderjylland*

Den kompromiss med de holstenska grevarna om Sønderjylland, som slöts i och med deras edsavläggelse till den danske kungen i Nyborg 1386, var i längden inte

⁹ Sveriges Traktater II, s. 619 ff.

¹⁰ Linton, s. 124, Svenskt Diplomatarium I, nr 777.

¹¹ Losman, s. 38.

tillfredsställande. *Erslev* har ingående utrett drottningens sønderjydska politik under 1400-talets första år. Han framhåller, att drottningens plan har varit densamma, som den holstenska krönikan tillägger henne: att efterhand skaffa sig alla hertigdömet Slesvigs slott i pant och locka den slesvigska adeln till sig med rika gåvor. Redan år 1405 påbörjade drottningen denna politik. Hon uppnådde under de första två åren utomordentligt mycket på detta sätt. Tønder slott, flera härader i den mellersta delen av Nordslesvig, Trøjborg slott och Haderslevhus kom under drottningens kontroll. I de sydligaste delarna av Slesvig övertog hon slottet Svavsted vid floden Trene och borgen Stubbe på halvön Svansen mot att till biskopen av Slesvig betala en årlig avgift.¹²

År 1409 inleder Margareta en mer aggressiv politik mot Holsten och året därpå sätter kung Erik sina stridskrafter i rörelse söderut. Kriget pågår för fullt, då Margareta dör ombord på sitt skepp i Flensburgs hamn.¹³

Med stora lån och subsidier till sina allierade i Holsten, Pommern och Mecklenburg kan Margareta under sina sista år understödja sin krigspolitik. Mot min tes om unionsmonarkins ur ekonomisk synvinkel starka ställning under dessa år, invänder Losman, att det inte finns några belägg för att alla de överenskomna subsidierna utbetalades.¹⁴ Men själva uppgörelserna visar, att man från dansk sida varit beredd att satsa stora belopp på krigföringen, om så skulle behövts. Samtidigt utbetalas de facto en hel del av lånen och subsidierna: hertig Vartislav av Pommern får 5.500 mark som lån och hertig Johan av Mecklenburg 500 mark, hertighuset av Sachsen-Lauenburg 3.000 lybeckermark.¹⁵

Det i detta sammanhang viktigaste är emellertid, att Margareta anser sig ha tillräckligt stora kapitalreserver för att igångsätta det sønderjydska projektet redan år 1405, året efter kriget mot Gotland. Det danska kungahuset har under 1400-talets allra första år planlagt och påbörjat ett företag, som man av gammal erfarenhet visste, att det skulle vara förenat med dryga utgifter för statskassan.

Sammanfattningsvis kan vi alltså fastställa, att drottning Margaretas utrikespolitik slukat stora summor under åren 1402—1412. Ibland blir det naturligtvis nödvändigt för henne att låna pengar och pantsätta vissa områden. Hon förpantar sålunda Skive slott med tillhörande län för 5.000 lybeckermark år 1407, men det är en ytterligt liten summa i jämförelse med dem som hon offrar på utrikespolitiken.¹⁶ De lån, som Losman anför, för att bekräfta sin syn på drottningens ekonomiskt svaga ställning under åren 1408—1410, är minimala i relation till de belopp, som den danska staten samtidigt har att utbetala till Tyska Orden, Bayern

¹² *Erslev, Kr.*, Dronning Margrethe og Kalmarunionens Grundlæggelse, København 1882, s. 392 ff.

¹³ *Ibid.*, s. 402 f.

¹⁴ *Losman*, s. 37.

¹⁵ *Rep.Dan.* 5167, 5168, 5203.

¹⁶ *Linton*, s. 121.

och nordtyska condottiärer.¹⁷ Man måste skilja mellan stora och små summor.

Losman har inte beaktat, att politiska vinster — icke ekonomiska — i flera fall synes ha varit avgörande för Margareta. Ytterligt märklig är Losmans slutsats, att drottningen mot slutet av sin regering hade stora fordringar i Sønderjylland, men att den politiska vinsten — makten över de pantsatta områdena — inneburit att hon inte fick tillbaka sina pengar.¹⁸ Margareta har givetvis prioriterat den politiska vinsten. För övrigt torde makten över dessa områden på längre sikt varit en fördel även ur ekonomisk synvinkel.

För ett studium av drottning Margaretas ekonomiska ställning kan endast rent ekonomiska transaktioner användas och de måste sättas i relation till varandra. Genom att följa utbetalningarna från kronans kassa år efter år kan vi bilda oss en uppfattning om Margaretas ekonomiska resurser. Drottningen har aldrig, som Losman hävdar, kastat sig ut i utrikespolitiska äventyr utan att ha ekonomisk täckning för sina politiska beslut.

4. Drottning Margaretas donationspolitik

I min avhandling har jag visat, att drottning Margaretas möjligheter till kyrkliga donationer växer i takt med tillväxten av hennes ekonomiska resurser.¹ Under åren 1375—1385 kan drottningen således inte donera några jordagods till kyrkan. Den första godsdonationen kommer typiskt nog år 1386. Åren efter detta år fram till 1400 utmärkes av sporadiska donationer, medan den följande perioden 1401—1412 är de stora kyrkodonationernas tid. Mitt andra huvudresultat var, att det i Margaretas donationspolitik finnes ett genomgående restriktivt drag, som tar sig uttryck i vissa reservationer för att garantera drottningens dispositionsrätt över donationerna så länge hon själv sitter vid makten. Själva donationsbrevet innehåller ofta förbehåll med föreskrifter om att drottningen under sin livstid skall kunna utnyttja gåvorna till de kyrkliga institutionerna. Om så icke är fallet utfärdar Margareta ofta ett nytt brev med tilläggsbestämmelser eller andra förbehåll, som realiter reducerar gåvan från kyrkan och ger drottningen rätten att göra vad hon behagar med donationerna under sin livstid.² Dessutom har drottningen mot kutym utfärdat vissa privilegiebrev till kloster på papper, enligt vilket hon själv uppgiver, inte var så bindande för utställaren som pergamentsbrevet.³

Detta restriktiva drag i Margaretas donationspolitik skulle enligt mitt förme-

¹⁷ *Losman*, s. 39. Det har rört sig om 600 mark i lån av Fikke Grubendal och 1.200 mark som inlösnings för Skarsholm till Johannes Podebusk.

¹⁸ *Losman*, s. 39.

¹ *Linton*, s. 129 ff.

² *Linton*, s. 132 ff. Min uppfattning om det restriktiva draget i kyrkopolitiken delas av H. J. Helms i *Næstved St. Peders kloster* (Skovkloster), Næstved 1940, s. 162.

³ *Linton*, s. 312.

nande kunna förklara den negativa bild av drottningen, som möter i krönikorna och det kyrkliga källmaterialet, särskilt det som emanerar från Vadstena kloster.

Beata Losman har skarpt kritiserat min bild av drottningens verksamhet som donator. Losman hävdar, att den inte bygger på källmaterialet, att endast ett av mina påståenden stämmer med verkligheten, att alla mina slutsatser är felaktiga och att min totala bild av Margaretas förhållande till de kyrkliga institutionerna i Norden är helt igenom oriktig.⁴ Trots att jag påpekat det väsentliga i att se drottningens donationer mot bakgrund av hennes ekonomiska tillgångar, hävdar Losman, att jag inte gjort detta.

Icke heller då det gäller denna fråga använder Losman en acceptabel metod, som bidrar till att förklara utvecklingens gång eller kan insättas i ett ekonomiskt-historiskt mönster. Donationerna bör, enligt Losman, ses mot bakgrund av drottningens ständiga penningbrist.⁵

Vi skall i det följande se litet närmare på ett exempel som Losman ingående har behandlat: donationerna till nunneklostret i Gudhem, tillhörande cistercienserorden. År 1392 skänker Margareta ett stort godscomplex till klostret: slottet Vätersholm jämte godsen Kär, Aspenäs, Skomakarebol, Säby, Hökerum och två kvarnar samt ett ålfiske jämte tre gårdar i Västergötland. Själva slottet Vätersholm låg på en holme i sjön Mogden och tillhörde Hökerums gods väster om sjön och hade jämte de andra godsen ägts av den mecklenburgske riddaren Heyne Snakenborg, som sålt alla dessa fastigheter till drottningen. För inkomsterna från godsen skulle man i klosterkyrkan uppföra ett altare och årligen fira en fest, under vilken nunnorna skulle bli rikligen förplägade med mat och öl. Fem år senare reducerar Margareta gåvan och återtar hela godscomplexet för att disponera över det så länge hon lever mot en viss årlig ränta.⁶

Losman har kraftigt protesterat mot denna tolkning av de två dokumenten. Godsen skulle tillfalla klostret efter drottningens död, dvs. testamentariskt i stället för omedelbart. Under hennes livstid skulle klostret som kompensation få 10 mark sv. penningar i årlig ränta. Det går enligt Losman inte att avgöra, om donationen ökade eller minskade år 1397. Nunnorna fick räntan och slapp administrationen av godsen, som ofta var ett problem just för nunneklostren på grund av den stränga klausuren.⁷

Man frågar sig onekligen varför Margareta överhuvudtaget utfärdade det andra brevet om godsen, såvida ingen större skillnad i uppgörelsen förelegat. Den danske forskaren E. Ortved, experten på cistercienserordens historia i Norden, har underkastat de båda breven en analys. Om brevet från 1397 konstaterar han att det

⁴ *Losman*, s. 39 ff.

⁵ *Losman*, s. 39.

⁶ *Linton*, s. 137 ff.

⁷ *Losman*, s. 46.

avsevärt skiljer sig från donationsbrevet av år 1392. Det innehöll den väsentliga förändringen, att Margareta skulle ha godsens på livstid och att klostrets förpliktelser trots detta skulle vara oförändrade. ”Det var store krav at stille for 10 m., men sådan yndede den praktiske dronning at arrangere sig” summerar Ortved.⁸

Det finnes icke heller i källmaterialet några belägg för, att administrationen av godsdonationer skulle ha varit ett problem för Gudhems kloster på grund av den hårda klausuren under denna tid, vilket Losman hävdar för att stödja sin tes om klostrets förmånliga villkor i uppgörelsen av 1397.⁹

Viktigare är dock att i själva källmaterialet undersöka vad som i verkligheten hände med de donerade godsens. Verkställandet av drottningens testamente kom att taga mycket lång tid. På Engelbrekts tid innehades Hökerum med Vätersholm av en av Heyne Snakenborgs efterkommande släktingar, Henrik Snakenborg, efter vars död klostret först kom i besittning av godset.¹⁰

Från år 1460 finnes ett intyg, avgivet inför lagmannen Svarte Ture Jönsson, innehållande uppgifter om att Heyne Snakenborg någon tid ägt Vätersholm och Hökerum med flera gods. Slottet hade på hans tid utsatts för en belägring av Algot Magnusson (Sture) på Margaretas vägnar. När hon övertagit godset, hade följande herrar innehaft detsamma: Hans Skytte, Jöns Tuesson och slutligen Niels Diekn, efter vilken Henrik Snakenborg hade övertagit det.¹¹

Inte heller den i donationen ingående Säby gård synes ha tillfallit klostret. Denna sätesgård på nordöstra stranden av sjön Mogden tillhörde på Sten Sture d.ä.:s tid väpnaren Anders Pedersson.¹²

I början av sin tid som svensk härskarinna har Margareta alltså bortgivit gods, som tidigare hade tillhört en från Mecklenburg invandrad riddare, till Gudhems kloster. Förmodligen har detta skett i politiskt syfte för att kringskära de mecklenburgska riddarnas godsbestånd i Sverige, donationen gjordes kort efter att hon

⁸ *Ortved, E.*, Cistercieordenen og dens klostre i Norden, II København 1933, s. 383.

⁹ Gudhems kloster var ett av de största och rikaste kvinnoklostren i Sverige. En genomgång av det bevarade aktmaterialet i *Svenska Riksarkivets Pergamentsbrev 1350—1400* ger vid handen, att klostret under 1300-talets senare del mottagit ett stort antal donationer av de mest skilda slag. Bland dessa kan nämnas ett stort antal gårdar, byggnader och fisken samt upptagandet av de kyrkliga inkomsterna från vissa socknar i Skara stift. Av brevmaterialet framgår vidare, att nunneklostret köpt, bytt och förhyrt jord. Från år 1399 har vi en notis om, att nunnorna arrenderat ut viss jord mot två tunnor smör om året: all jord med undantag av ett fiske, som klostret ville behålla för egen räkning. Även handlingarna från Vreta nunnekloster innehåller bestämmelser, som visar att nunnorna omhändertagit en omfattande administration. Förutom egna donationer skulle man också förvalta gåvor, som enligt donationsbrevens skulle delas mellan klostret och Vadstena kloster. Ett brev från 1363 omtalar Vreta klostrets landbönder och tjänare och deras dagsverkskyldigheter. *Svenska Riksarkivets Pergamentsbrev* nr 145, 407, 438, 442, 477, 485, 548, 589, 592, 674, 808, 864, 889, 892, 899, 905, 943, 1437, 1470, 1481, 1545, 1953, 2201, 2265, 2340, 2390, 2552, 2630, 3041.

¹⁰ *Styffe, C. G.*, Skandinavien under unionstiden, 3:e uppl., Stockholm 1911, s. 140.

¹¹ Lars Sparres kopiebok B. 16, f. 4.

¹² *Styffe*, s. 140.

köpt ut bröderna von Vitzen från Kalmar. När drottningen senare blivit mera säker i sadeln reduceras godsens från klostren. Huvuddelen, främst fästet Vätersholm, användes nu åter i politiskt syfte och överlämnades till en av hennes män. Det rimmar dåligt med Losmans kategoriska påstående om att drottningen reducerade andras donationer, inte sina egna.¹³

Likaledes förhåller det sig med donationerna till Esrom kloster på Sjælland. Även för dessa gåvor upprättas två akter: ett verkligt donationsbrev och ett senare brev, vari Margareta återkallar sin gåva och behåller den på livstid. Godset Egebjerg i Ods härad skänkes således till klostret den 10 februari 1400. Fyra dagar senare upprättas ett nytt brev, enligt vilket Margareta skall disponera över godsens så länge hon lever.¹⁴ Så även beträffande godsens på Halsnes, som donerats till Esrom. Margareta återtar här dispositionsrätten över godsens från klostret för att, efter innehavaren prostens Jacob Knudsens död, kunna överlämna jorden till en annan person ”hwem hon thet vnnæ vil”. Losman uppger, att godsens skulle överlämnas till en annan kyrkans man, men därom står det intet i brevet.¹⁵

Det viktiga med ovannämnda brev kan inte vara de av Losman angivna små detaljförändringarna, det centrala är drottningens dispositionsrätt över godsens. Även beträffande detaljbestämmelserna fick Margareta en viss fördel: hon sparade något på affären.¹⁶ Det stämmer väl med krönikornas bild av den småsnåla drottningen.

Beträffande min analys av drottning Margaretas och Kung Eriks stora donationsbrev från år 1401 har Losman främst riktat den invändningen att drottningen aldrig indragit egna donationer eller skänkt jord, vartill äganderätten var omtvistad, till kyrkliga institutioner.¹⁷ Vi har ovan konstaterat att Margareta de facto indrog donationer, som hon tidigare tilldelat Gudhems och Esrom kloster.

Ägorätten till en av de viktigaste svenska donationerna i brevet, nämligen Rönö befästa gård på sydöstra Vikbolandet, var och förblev omtvistad. Rönö gård hade tidigare tillhört riddaren och marsken Karl Ulfsson av Tofta (Sparre), som förmodligen inte frivilligt hade avträtt gården till drottningen. Genom sin donation utsådde Margareta här ”ett tvistefrö, som skulle växa upp och bära frukt i hundra år” (Herman Schück).¹⁸

Donationen av Rönö var också den som många andra av drottningens gåvor till kyrkliga institutioner testamentarisk. Gården skulle först tillfalla domkyrkan i Linköping, då drottningen nedlade sitt ämbete. Testamentets föreskrifter följdes

¹³ *Losman*, s. 47.

¹⁴ *Molbech & Petersen*, Udvalg af hidtil utrykte Danske Diplomer og Breve, København 1858, nr 62, 64, 65.

¹⁵ *Molbech & Petersen*, nr 63.

¹⁶ *Losman*, s. 46.

¹⁷ *Losman*, s. 46 ff.

¹⁸ *Schück, H.*, *Ecclesia Lincopensis*, Stockholm 1959, s. 97.

inte. Kung Erik behöll Rönö, då han hade behov för ett fäste i detta område.¹⁹

Även större delen av de övriga svenska donationerna utgjordes av gods och gårdar, som tidigare innehafts av de mecklenburgska riddarna von Vitzen.²⁰ Bakom dessa godsöverlåtelse ligger exakt samma tanke som bakom donationen till Gudhem kloster 1392: det är jord som tidigare tillhört riddare från Mecklenburg. Donationsbrevet är ett led i kampen för ett oinskränkt herravälde över Sverige.

Samma politik gäller många av de i det stora donationsbrevet nämnda danska donationerna eller delar av dessa. Saltø befästa gård, Sæby gods vid Kalundborg, Grimstorp, Kærstorp, del av Kætelstorp och de gårdar i Dronninglund härad, som nu överlämnades till kyrkliga institutioner, hade tidigare innehafts av tyska och holstenska familjer, främst tillhörande släkterna Ahlefeldt och Limbek.²¹ Här spårar vi alltså den utrensningsspolitik mot de tyska slottshövitsmännen och jordägarna, som vi kan se, att Margareta påbörjar efter 1385.

Beträffande de bortpantade jordagodsen, är det riktigt att de kyrkliga institutionerna så småningom torde ha fått kompensation för att de inte omedelbart fick gåvan överlämnad.²² Det väsentligaste är emellertid, att Margareta håller en stor del av donationerna öppna, så att kronan vid behov kan disponera över jorden.

Brevet från 1401 visar inte, som Losman hävdar, att kronan vid denna tid saknade kontanter. Det är i stället ett indicium för, att kronan nu hade så goda affärer, att man för första gången under Margaretas regeringstid kunde kosta på sig att i större skala bekräfta tidigare regenters kyrkliga donationer och därtill lägga några egna. Men man gör vissa förbehåll för att ha en kapitalreserv under de år, då det danska kungahuset inleder en ny period av aktiv utrikespolitik. Med brevet har man även vunnit vissa inrikespolitiska fördelar genom att donera gods, som förut tillhört utländska riddare.

Efter år 1401 växer drottningens donationskapacitet i takt med hennes förbättrade ekonomiska villkor. Särskilt blir detta fallet efter 1405, då drottningen återbetalar lån, inlöser panter och låter förvara stora belopp — vid ett tillfälle icke mindre än 1.000 engelska nobler — i kyrkliga institutioner. I slutet av sin rege-

¹⁹ Även den del av Rönö, som ej tillhörde Karl Ulfsson, torde Margareta kommit i besittning av vid sekelskiftet. Denna hade tidigare innehafts av en mecklenburgare vid namn Volrad von Züle, men inlöstes av Jakob Abrahamsson Djäkn. Herr Jakob hade varit allierad med Bo Jonssons son Knut i dennes kamp mot Margareta i samband med den mecklenburgska framstötten mot Sverige under kung Albrechts fångenskap, då Bo Jonssons änka, Margareta Dume från Mecklenburg, uppträdde som Albrechts bundsförvant. År 1399 försonades Knut Bosson med drottningen, som i samband härmed fick kontroll över hela Rönö. *Schück*, s. 332 ff, *Linton*, s. 216.

²⁰ *Linton*, s. 143.

²¹ *Linton*, s. 141 ff.

²² *Losman*, s. 47.

ringstid, vid ett möte i Kalundborg den 2 december 1411, kan drottningen överlämna en kontantdonation på 16.323 ½ lybeckermark.²³ Samtidigt utkvitterar abbotarna i Sorø, Esrom, Ringsted och Vårfruklostret i Roskilde en summa på tillsammans 9.500 lybeckermark till olika ändamål.²⁴

De utbetalningar, drottningen kan göra efter 1405, visar en utveckling, som står i skarp kontrast mot Losmans utsago om att Margareta aldrig skulle ha blivit skuldfri.²⁵ Det är en väsentlig skillnad mellan de storartade donationer i slutet av drottningens regeringstid och de små gåvor kyrkan fick under Margaretas första år som regerande drottning.

Till slut vill Losman förklara Vadstenaklostrets negativa bild av drottningen med att man där a priori — med utgångspunkt i Birgittas uttalanden — skulle ha haft en negativ uppfattning av kung Valdemars dotter. Ett genomgående spekulativt drag vidlåder Losmans tankar om klostrets eftermäle efter drottningen. Vadstenadiariets korta lakoniska dom över Margareta torde böttna i, att man i Vadstena inte bara på nära håll stiftat bekantskap med drottningens hårda hållning i reduktionsfrågor, utan även haft uppmärksamheten riktad på att kyrkogods under den stora räfsen indrogs från andra kyrkliga institutioner i grannskapet såsom Linköpings domkyrka och klosterstiftelserna i Skänninge, Vreta, Riseberga och Gudhem.²⁶ De testamentariska gåvorna tyder på en allvarligt menad strävan att frälsa drottningens själ, skriver Losman.²⁷ I en del fall har dessa gåvor använts till världsliga syften. Detta torde vara grunden till att vadstenadiariets författare sätter punkt efter det korta konstaterandet om drottningens världsliga framgångar. Yttrandet harmonierar väl med Arbogakonciliets anklagelser mot drottningens regradingssystem kort före hennes död.²⁸

Då Losman närmare skall utreda Margaretas ekonomiska transaktioner med biskop Peder Jensen Lodehat, säger hon, att drottningen utnyttjat biskopens välvilja och vid uppgörelserna använde ”knepet” med avskrivning i huvudsumman.²⁹ De ”knep” Margareta skulle ha använt i fallen låter tämligen synonymt med den

²³ *Linton*, s. 148 ff.

²⁴ *Linton*, s. 153.

²⁵ *Losman*, s. 57. Losmans konstaterande i sammanfattningen står f.ö. i strid med hennes egen värdering av utvecklingen under Margaretas två sista regeringsår, jfr *Losman* s. 31, 38 och 40.

²⁶ *Rosén, J.*, Drottning Margaretas svenska räfst, Scandia 1950, s. 219.

²⁷ *Losman*, s. 56.

²⁸ *Linton*, s. 11 f.

²⁹ *Losman*, s. 43. Losman har i sin sammanfattning betydligt överdrivit biskopens insats. Endast genom dennes ”enastående” hjälp skulle drottningen ha klarat den finansiella krisen. Någon personlig uppoffring från biskopens sida har det aldrig varit fråga om. Han byggde under den tid han innehade skånetullen det imponerande Gjorslev slott på Stevns. Hans förvaltande av skåneintäkterna var inte heller det något exceptionellt, han gör vad andra tidigare har gjort: ställer kontanter eller förpantade områden till förfogande mot säkerhet i kronans bästa inkomstkälla. Inte heller sedd mot europeisk bakgrund ter sig hans roll som enastående. I samarbete med en monark har han tillgodosett sin egen och sitt stifts ekonomi, samtidigt som han

list krönikorna så ofta beskyller drottningen för. Denna version av förhållandet mellan drottningen och biskopen stämmer bättre med min bild av Margareta än Losmans egen.

Man frågar sig givetvis i detta sammanhang, varför Margareta under hela perioden 1396—1412 reducerade gods från kyrkan, tog korttidslån och förpantade vissa områden till rika domkyrkor och kloster. Det sammanhänger med hennes utrikespolitiska engagemang, som krävt stora utbetalningar, t.ex. ovannämnda lån på 4.000 lybeckermark till inköpet av Gotland. Kyrkan har varit Margaretas bank, där hon lånat pengar vid behov. Under den senare delen av drottningens regeringstid är de lån hon upptar i kyrkan ytterligt små i jämförelse med de belopp, som utrikespolitiken slukar.

Margareta har använt de kyrkliga institutionerna i Danmark och Sverige för att befästa sin makt och genomföra sitt ekonomiska och politiska program. Norge däremot, konstaterar Losman, hugnades inte med många donationer, då Margareta där hade en stark aldrig ifrågasatt ställning.³⁰ Även denna kommentar passar bättre ihop med min bild av unionsdrottningen än Losmans egen.

Margaretas donationer kan inte studeras mot bakgrund av den danska kronans ständiga penningbrist, som Losman föreslår. De skall analyseras med iakttagande av den ekonomiska utvecklingen och i takt med den expanderande utrikespolitik, som drottningen påtager sig och genomför, tills hon vid sin död står nära slutmålet: erövringen av hela Sönderjylland.

Donationerna visar, att Margareta under sina senare regeringsår samlat stora rikedomar.

5. Det nya skattesystemet

En akademisk avhandling skall inte endast innehålla egna forskningsresultat utan också ge uppslag till ny forskning inom angränsande områden. Därför har jag tagit upp frågan om det nya skattesystemet i Norden under Margaretas tid. Enligt mitt förmenande kommer denna omläggning icke som ett isolerat fenomen utan bör ses mot internationell bakgrund i samband med den stora agrarkrisen i hela Väst- och Nordeuropa. Vi kan se att skatterna lägges om i Frankrike under 1300-talet och i slutet av århundradet i England samt spåra en liknande utveckling i Tyskland. Det är alltså mycket möjligt att vi har utländska förebilder till skatteomläggningen i Norden.

En annan av mig föreslagen lösning på problemet är att vi kan räkna med

---

försökt skapa garantier för, att den kungliga maktutövningen begränsades i enlighet med ett *regimen politicum*. Jfr Lönnroth, E., Unionsdokumenten i Kalmar 1397, Scandia, s. 1958, s. 64 och Dansk Biografisk Leksikon: Peder Jensen Lodehat.

³⁰ Losman, s. 52.

kyrkliga förebilder, då vi kan se hur avignonpåvedömet och andra kyrkliga institutioner börjar uppkräva personliga avgifter.¹

Det är ett mycket stort forskningsprojekt jag här kommer in på: en komparativ studie av skattesystemen i Europa under denna tid. Den amerikanske forskaren John Bell Henneman har i en synnerligen instruktiv undersökning *Royal Taxation in Fourteenth Century France* analyserat dragkampen mellan kungamakt och parlament om bevillingarna under 100-årskrigets första decennier, i vilken strid kungadömet till sist tog hem spelet.² En liknande djuplodande undersökning kan göras på det engelska materialet och för varje tysk region, där vi i det fiskala källmaterialet kan följa utvecklingen och debatten mellan furstemakt och skattebeviljande institutioner. Det samtida kyrkliga materialet är bevarat i stor utsträckning och man kan följa kyrkans skatteuppbörd i teori och praktik parallellt i de olika regionerna.

Helt klart är, att vi har att göra med en nyhet inom skatteuppbörden. Med förvåning frågar man sig varför förslaget om kyrkliga förebilder skulle vara irrelevant om vårfrupenningen till Vadstena och andra nordiska kyrkliga avgifter faktiskt har varit personliga.³ Det är en gåta hur Losman så lättvindigt kan avfärda denna problemställning. Det sammanhänger förmodligen med Losmans oförmåga att se utvecklingen i ett större perspektiv.

Den politiska utvecklingen är ett resultat av de ekonomiska förutsättningarna. Tack vare god ekonomi kan Margareta grundlägga och utveckla ett starkt kungadöme. När detta program är genomfört kan hon utnyttja sin ställning: "De finansiella åtgärderna (beskattningen) genomfördes nu med den hårdhet och konsekvens, som följde av drottningens politiskt starka ställning" (Erik Lönnroth).⁴

6. Sammanfattande synpunkter

Det nordiska kungadömet upplevde i början och mitten av 1300-talet en allvarlig kris. Norden var på väg att bli helt dominerat av tyskt kapital genom en samverkan mellan de rika hansestäderna och tyska yrkeskrigare. I Danmark förlorar kungamakten helt greppet om utvecklingen och mister allt politiskt inflytande. I Sverige övertager en hertig från Mecklenburg kungatronen.

En vändpunkt kommer med Valdemar Atterdag. I början av sin regering kan han återinlösa stora delar av det pantsatta riket. På 1350-talet stärker han sin makt inåt, inköper jord till kronan och nedslår ett uppror i Jylland. År 1360 kan han inleda en utrikespolitisk offensiv och intaga Skåne. Året därpå följer den

¹ Linton, s. 109 ff.

² Hennemann, J. B., *Royal Taxation in Fourteenth Century France*. Princeton 1971, s. 154 ff, Linton, s. 111 f.

³ Losman, s. 30.

⁴ Lönnroth, *Statsmakt och statsfinans*, s. 176.

stora invasionen av Gotland. Under konflikten med hanseaterna kan han spendera stora summor i Nordtyskland för att bygga upp en allians i syfte att försvaga det hanseatiska förbundet, Kölnkonfederationen, som skapats år 1367.

Margareta kan fullfölja sin faders politik. Trots att hon från början har en dålig utgångspunkt i och med att skånemarknaden till stor del förvaltas av hansestäderna, kan hon tidigt starta en aktiv utrikespolitik. Det börjar med övertagandet av de tre slotten Laholm, Falkenberg och Oppensten, kulminerar med erövringen av Sverige och köpet av Gotland och slutar med offensiven mot Sønderjylland.

Margaretas makt är helt väsensskild från kungamaktens svaga ställning under Kristoffer II och Magnus Eriksson: kungadömet dominerar den ekonomiska utvecklingen och kan politiskt stärka sin makt.

Den metod Losman använder sig av är ohållbar för en förståelse av samspelet mellan ekonomiska resurser och politiska målsättningar. Källmaterialet måste tolkas i sitt rätta sammanhang. För att förstå bakgrunden till drottningens framgångsrika utrikespolitik har jag systematiserat hennes amorteringar, avbetalningar och betalandet av de *nya* skulder, kungamakten påtagit sig för att kunna genomföra sin aktiva utrikespolitik efter år 1386. Med den metoden går det att få en samlad värdering av den ekonomiska utveckling kungadömet genomgår under Margareta.

I min avhandling har jag uppställt två översikter i tabellform för att läsaren skall få en överblick över drottningens finansiella kapacitet. Som jag i avhandlingen har nämnt och nu ytterligare har understrukt, är det icke tal om ett statistiskt material utan en uppställning, som visar på vilken tidpunkt drottning Margareta eller någon av hennes män fått kvittering för ett belopp. På så sätt kan man i stort bedöma den danska kronans finansiella kapacitet under drottningens hela regeringstid.¹

Det är inte några små belopp som under åren 1386—1412 vandrar från statskassan till in- och utländska furstar, storköpmän och riddare. Tillsammans utbetalas inte mindre än ca 60.000 lybeckermark, något mer än 9.000 engelska nobler, 36.000 rhenska gyllen och omkring 9.000 stralsundermark. Även med reservationer för att några få utbetalningar kan ha varit avskrivningar, kvarstår det faktum, att utomordentligt stora summor använts i utrikespolitiskt syfte, dels för att betala gamla skulder, dels för att klara av nya förpliktelser.²

Losman konstaterar, att Margareta gjorde stora politiska vinster trots dålig ekonomi, mina undersökningar visar, att det förhåller sig precis tvärtom. Tack vare god ekonomi kan drottningen göra stora politiska vinster.

De slutresultat jag kom fram till i min avhandling står orubbade: de tio första

¹ Linton, s. 313 ff.

² Linton, s. 154 ff. Jfr Losman, s. 28 ff.

åren av Margaretas regering är en lågkonjunktur, övertagandet av skånemarknaden 1385 en radikal vändpunkt och åren efter år 1400 präglade av så stor finansiell säkerhet, att drottningen kunnat ge sig i kast med kostsamma utrikespolitiska projekt.

Zusammenfassung

In meiner Habilitation *Drottning Margareta — fullmäktig fru och rätt husbonde. Studier i kalmarunionens förhistoria* (Århus 1971) habe ich den ökonomischen Hintergrund der nordischen Politik Königin Margaretas behandelt. Der Ausgangspunkt meiner Forschungen über die wirtschaftliche Lage des dänischen Staates war die Untersuchungen von Professor *Erik Lönnroth* über das mittelalterliche ökonomische System Schwedens und seine Schlussfolgerung, dass die ökonomischen Verhältnisse eine bedeutende Rolle für die politischen Möglichkeiten der Königsmacht spielten. Es war mein Ergebnis, dass die zehn ersten Regierungsjahre der Königin durch eine schlechte Konjunktur gekennzeichnet waren. Die finanzielle Lage der Königin änderte sich doch von 1385 an gänzlich, als sie die Kontrolle über die von den hanseatischen Städten besetzten Schlösser in Schonen zurückgewann. Das Geld von dem schonischen Markt floss wieder in die dänische Staatskasse und Margareta konnte ihre Schulden in Holstein und Norddeutschland abzahlen. Die letzten Regierungsjahre, 1400—1412, waren finanziell sehr gut und die Ökonomie der Königin war so stark, dass Margareta und König Erik sich Auszahlungen und Investitionen leisten konnten, die, auch an den kontinentalen Geldtransaktionen jener Zeit gemessen, bedeutend waren. Die Erwerbung Gotlands kostete 9000 englische Nobeln und der Mitgift von Eriks Schwester Katarina 40 000 rheinische Gulden. Die drei letzten Jahren der Königin bedeuteten für die Unionsmonarchie Wohlstand und Reichtum.

In einem Aufsatz in *Scandia* hat Beata Losman, Göteborg, meine Forschungsergebnisse sehr scharf kritisiert. Ohne die Methode von *Erik Lönnroth* zu nennen oder zu gebrauchen kommt sie zu dem Ergebnis, dass die Ökonomie der Königin sehr schlecht war und dass sie niemals schuldenfrei wurde.

In meiner Habilitation habe ich die Quellen zu der ökonomischen Politik Königin Margaretas systematisch bearbeitet. Wir haben eine Menge Quittungen und Abzahlungsdokumente von den Jahren 1386—1412. Sie zeigen, dass Margareta erst nach ihrem Rückkehr von den schonischen Schlössern 1385 ihre Schulden bezahlen konnte, und dass sie sich später in steigendem Masse bis zu ihrem Tod immer grössere finanzielle Unternehmen leisten konnte.

In diesem Aufsatz kann ich nachweisen, dass die Königin sehr grosse aussenpolitische Programme auf sich nehmen konnte und dass sie die ökonomische Grundlage besass, diese durchzuführen. Besonders gilt das für die Jahre nach 1400 als Margareta vier neue Programmpunkte aufstellte: die Heiratsallianz mit England, den Krieg gegen Gotland und später den Kauf der Insel, die Heiratsallianz mit Bayern und den Vorstoss gegen Schleswig. Diese Aussenpolitik hat enorme Summen Geld gekostet und es ist Margareta gelungen diese Politik durchzuführen und die notwendige Bezahlungsmittel dafür herbeizuschaffen. Eine gute Ökonomie war die Grundlage ihres aussenpolitischen Programmes und der Stärkung der Königsmacht in ihrer Regierungszeit.

Das Verhältnis zwischen der Königin und der Kirche war von wirtschaftlichem Denken und wirtschaftlichen Plänen abhängig. Margareta hatte während ihrer ersten Regierungsjahre grosse Beträge vom Roskildebischof geliehen, der gegen Pfand und

andere Garantien der Königin bares Geld zur Verfügung gestellt hatte, während er gleichzeitig den bischöflichen Gutsbesitz vermehren konnte. Nach dem Jahre 1385 konnte die Königin eine Anzahl Donationen an Kirchen und Klöstern leisten. Das erste grosse Donationsjahr war 1393. Diese Donationen hatten doch fast alle einen solchen Charakter, dass sie dem Staat innenpolitische Vorteile bringen konnten. Später unternahm Königin Margareta Reduktionen von Gütern, die früher der Kirche geschenkt worden waren. In den letzten Regierungsjahren war die Königin so wohlhabend, dass sie grosse Kontantdonationen an die Kirche durchführen konnte.

Die Einkünfte von dem schonischen Markt sind unter Valdemar Atterdag und Margareta das Rückgrat der dänischen Finanzverwaltung gewesen. Der Heringsmarkt in Schonen hat für Dänemark sehr grosse Bedeutung gehabt und erklärt, warum Dänemark zu dieser Zeit im Norden eine so führende Stellung einnahm. Ohne diesen wirtschaftlichen Rückhalt wäre es für Margareta sicher unmöglich gewesen, Schweden zu erobern und die Union durchzuführen. In gewissen Perioden sind die Einkünfte aus Schonen ausgeblieben oder sehr reduziert worden. Zu diesen Zeiten musste die Königin Margareta, wie fast alle damaligen Fürsten, Schulden machen. Als dann die Einkünfte des schonischen Marktes dem Königshaus wieder in vollem Umfang zugeflossen sind, konnte es seine Schulden zurückzahlen, grosse Investitionen machen und der Kirche bedeutende Überschussgelder schenken.

Das waren die Resultate meiner Abhandlung und die neue Untersuchung der Quellen in dem vorliegenden Aufsatz bestätigt die Richtigkeit meiner These.